

КЛАСИФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ НАРОДНОГО ВОЛЕВІЯВЛЕННЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

CLASSIFICATION OF CRIMINAL OFFENSES AGAINST POPULAR EXPRESSION ACCORDING TO THE LEGISLATION OF UKRAINE

Колодін Д.О., к.ю.н., доцент,
декан факультету цивільної та господарської юстиції
Національний університет «Одеська юридична академія»

Стаття присвячена дослідженню питань класифікації кримінальних правопорушень проти народного волевиявлення за законодавством України. Ознаки кримінальних правопорушень у сфері реалізації виборчих та референдумних правовідносин детерміновані глибинною сутністю виборчого процесу, його політичними та економічними складовими, які створюють привабливість втручання у виборчі правовідносини. Виборче право не виникає саме по собі, оскільки є зумовленим рядом конституційних приписів, які забезпечують не лише можливість особи брати участь у формуванні публічної влади, а і формують складну цілісну виборчу систему України.

Пропонується теза про те, що народне волевиявлення, як об'єкт кримінально-правової охорони, становить собою сукупність однорідних суспільних відносин (правовідносин) з формування виборчих органів і посадових осіб публічної влади, відкликання представників виборчих органів чи посадових осіб публічної влади за народною ініціативою, а також прийняття загальнообов'язкових рішень з питань державного та місцевого значення.

Наводиться класифікація кримінальних правопорушень проти народного волевиявлення можуть бути поділені на три групи: 1) кримінальні правопорушення, які вчиняються виключно під час виборчого процесу чи процесу референдуму (ч. 1 ст. 157 в частині перешкодження вільному здійсненню виборцем, учасником референдуму свого виборчого права або права брати участь у референдумі, перешкодження діяльності іншого суб'єкта виборчого процесу, процесу референдуму, ініціативної групи референдуму, комісії референдуму) члена ініціативної групи референдуму або офіційного спостерігача, ст. 158¹, ст. 158³ (крім частини другої цієї статті в частині зберігання незаконно виготовленої чи підробленої виборчої документації, документації референдуму), ст. 159, ч. 1 ст. 159¹ (в частині подання завідомо недостовірних відомостей у фінансовому звіті про надходження та використання коштів виборчого фонду політичної партії, місцевої організації політичної партії, кандидата), ч. 2 та ч. 4 ст. 159¹, ч. 1 ст. 160 (крім прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди членом виборчої комісії або комісії з референдуму), ч. 2 ст. 160, крім пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди члену виборчої комісії або комісії з референдуму, ч. 3 ст. 160, ч. 4 ст. 160);

2) кримінальні правопорушення, які вчиняються поза межами виборчого процесу чи процесу референдуму (ст. 158², ч. 1 ст. 159¹ в частині подання завідомо недостовірних відомостей у звіті політичної партії про майно, доходи, витрати та зобов'язання фінансового характеру);

3) кримінальні правопорушення, які можуть вчинятися як під час виборчого процесу чи процесу референдуму, так і поза їх межами (ч. 1 ст. 157 в частині перешкодження у виконання своїх повноважень членами виборчих комісій або комісії з референдуму, ч. 4 та ч. 5 ст. 157, ст. 158, ч. 2 ст. 158³ в частині зберігання незаконно виготовленої чи підробленої виборчої документації, документації з референдуму).

Ключові слова: народне волевиявлення, виборчий процес та процес референдуму, об'єкт кримінального правопорушення, кримінальні правопорушення, виборчі та референдумні права, класифікація кримінальних правопорушень.

The article is devoted to the study of issues related to the classification of criminal offenses against the expression of the people's will under Ukrainian legislation. The signs of criminal offenses in the field of implementation of electoral and referendum legal relations are determined by the deep essence of the electoral process, its political and economic components which create the attractiveness of interference with electoral legal relations. The right to vote does not arise by itself, since it is conditioned by a number of constitutional provisions which ensure not only the ability of a person to participate in the formation of public authorities, but also form a complex and integral electoral system of Ukraine.

The author proposes the thesis that the people's will, as an object of criminal law protection, is a set of homogeneous social relations (legal relations) on the formation of electoral bodies and public officials, recall of representatives of electoral bodies or public officials at the people's initiative, and also on the adoption of generally binding decisions on issues of state and local importance.

The classification of criminal offenses against the expression of the people's will provided herein may be divided into three groups: 1) criminal offenses committed exclusively during the electoral or referendum process (part 1 of Art. 157 in terms of obstructing the free exercise by a voter, referendum participant of his/her electoral right or right to participate in a referendum, obstructing the activities of another subject of the electoral process, referendum process, initiative group of a referendum, referendum commission) of a member of the initiative group of a referendum or an official observer, Art. 158¹, Art. 158³ (except for part two of this article regarding the storage of illegally produced or forged election or referendum documentation), Art. 159, part 1 of Art. 159¹ (regarding the submission of knowingly false information in the financial report on the receipt and use of funds of the election fund of a political party, local organization of a political party, candidate), part 2 and part 4 of Art. 159¹, part 1 of Art. 160 (except for acceptance of an offer, promise or receipt of an undue benefit by a member of an election or referendum commission), Article 160(2), except for an offer, promise or provision of an undue benefit to a member of an election or referendum commission, Article 160(3), Article 160(4));

2) criminal offenses committed outside of the election or referendum process (Article 158², part 1 of Article 159¹ in terms of submitting knowingly false information in the report of a political party on property, income, expenses and financial liabilities)

3) criminal offenses that may be committed both during the election or referendum process and outside of it (Article 157(1) in terms of obstruction of the exercise of their powers by members of election or referendum commissions, Article 157(4) and (5), Article 158, Article 158³(2) in terms of storage of illegally produced or forged election or referendum documentation).

Key words: popular will, election and referendum process, object of a criminal offense, criminal offenses, electoral and referendum rights, classification of criminal offenses.

Встановлення об'єкта кримінального правопорушення, як і інших елементів складу, дозволяє детермінувати конкретне кримінально каране діяння. Відсутність поняття об'єкта кримінального правопорушення у законодавстві України про кримінальну відповідальність поєднується з відсутністю єдності позицій в науці кримінального права щодо визначення його сутності та змісту. Тема об'єкта кримінального правопорушення залишається

актуальною для вітчизняної наукової доктрини, вчені не можуть прийти до єдиної думки та продовжують дискусії з цього приводу. Відомо, що більшість вчених дотримуються позиції того, що об'єктом кримінального правопорушення є певні суспільні відносини, на які направлено суспільно небезпечне діяння, яким завдається шкода внаслідок його вчинення або створюється загроза такої шкоди. Визначаючи об'єктом кримінального правопо-

рушення суспільні відносини, дослідники цієї проблеми визнають, що кримінальне право охороняє не матеріальні блага, цінності, а форму їх вияву, зв'язки між суб'єктами відносин. Об'єкт кримінальних правопорушень виступає у якості одного з основних критеріїв класифікації кримінально протиправних діянь.

Кримінально-правова характеристика об'єкта та класифікації кримінальних правопорушень проти виборчих прав громадян раніше досліджувалася П. П. Андрушком, С. Я. Лиховою, Л. П. Медіною, В. П. Тихим, М. І. Мельником та іншими вітчизняними науковцями.

У науковій літературі відмічається, що «виборчі відносини як вид суспільних відносин формуються на основі об'єктивних законодавчих норм, які по суті уже акумулювали і розчинили в собі багато цінностей, поєднавши їх із численними соціально-правовими принципами. Виборчі права реалізуються виключно у межах таких відносин і не мають самостійного природного фундаменту, на відміну від категорій життя, здоров'я, народження як самостійних і незалежних. Така позиція повною мірою корелюється з науковими поглядами щодо зв'язку цінностей з юридичними нормами і їх реальним втіленням» [1, с. 87].

Ознаки кримінальних правопорушень у зазначеній сфері детерміновані глибинною сутністю виборчого процесу, його політичними та економічними складовими, які створюють привабливість втручання у виборчі правовідносини. Виборче право не виникає саме по собі, оскільки є зумовленим рядом конституційних приписів, які забезпечують не лише можливість особи брати участь у формуванні публічної влади, а і формують складну цілісну виборчу систему України.

Виборчі правовідносини як багатогранне утворення за такого підходу вбирають у себе основні елементи і принципи виборчого права та виборчого процесу, учасників виборів, діяльність окремих суб'єктів виборчого процесу та їх взаємозалежність тощо.

Аналіз диспозицій нині передбачених кримінально караних діянь проти виборчої системи (ст. ст. 157–160 КК України) дає можливість стверджувати, що зазначені діяння існують виключно в ході реалізації народного волевиявлення.

Народовладдя, тобто демократія передбачає безпосередню участь народу. Тільки інститутам, створеним народом і для народу, може бути надана влада держави. Саме таке положення є утвердженим в статті 3 Першого протоколу до Конвенції від 20 березня 1952 року, де визнається сутність вільних виборів та вказується, що «Договірні Сторони зобов'язуються проводити вільні вибори з розумною періодичністю шляхом таємного голосування за умов, які забезпечуватимуть народові вільне виявлення своєї думки при виборі законодавчої влади» [2].

Народне волевиявлення, як об'єкт кримінально-правової охорони, становить собою сукупність однорідних суспільних відносин (правовідносин) з формування виборчих органів і посадових осіб публічної влади, відкликання представників виборчих органів чи посадових осіб публічної влади за народною ініціативою, а також прийняття загальнообов'язкових рішень з питань державного та місцевого значення.

Народне волевиявлення, як родовий об'єкт, охоплює собою три групи тотожних суспільних відносин:

1) суспільні відносини з реалізації виборчих або референдумного прав громадян, прав чи повноважень інших суб'єктів виборчого чи референдумного процесу, ініціативної групи референдуму, комісії з референдуму, члена виборчої комісії, члена ініціативної групи референдуму, члена комісії з референдуму або офіційного спостерігача, а також права на участь у виборчому процесі чи процесі референдуму;

2) суспільні відносини з організації і проведення виборів чи референдуму;

3) суспільні відносини з реалізації права громадян на відкликання представника виборчих органів чи посадової особи публічної влади, прав члена ініціативної групи чи офіційного представника такої ініціативної групи, а також права на участь у процесі відкликання представника виборчих органів або посадової особи публічної влади. Ці відносини можуть виконувати функцію видових об'єктів кримінальних правопорушень проти народного волевиявлення.

Слід зазначити, що ступінь розвинутості та усталеності виокремлених відносин є не однаковою, що безпосередньо впливає на вирішення питання щодо меж їх кримінально-правової охорони. Найбільш розвинутимі є відносини першої групи, що не випадково, оскільки виборчі та референдумне права є доволі традиційним об'єктом кримінально-правової охорони. Проте, й тут є певні прогалини, пов'язані, як вже зазначалося, з трансформацією відповідної законодавчої бази, внаслідок чого з'явилася нова категорія прав – права на участь у виборчому процесі, чи процесі референдуму, які хоча й пов'язані з основними виборчими правами або референдумним правом, все ж таки, утворюють самостійну групу, яка не фігурує у ч. 1 ст. 157 чинного КК України. Втім необхідність її кримінально-правової охорони є цілком очевидною. запропонувати наступну класифікацію кримінальних правопорушень проти народного волевиявлення:

1) кримінальні правопорушення, що посягають на суспільні відносини з реалізації виборчих або референдумного прав, прав та повноважень інших суб'єктів виборчого процесу чи процесу референдуму: перешкодження здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії референдуму чи діяльності офіційного спостерігача (ч. 1, ч. 2, ч. 3 ст. 157); пропозиція, обіцянка або надання виборцю чи учаснику референдуму, кандидату, члену виборчої комісії, або комісії з референдуму неправомірної вигоди (ч. 2 ст. 160 КК). До цієї групи слід також віднести запропоновану вище ст. 157¹, а також перешкодження здійсненню права громадян на відкликання депутатів місцевих рад та прав члена ініціативної групи з відкликання депутатів місцевих рад чи представника такої ініціативної групи, яке поки що можна передбачити у межах ч. 1 ст. 157 КК;

2) кримінальні правопорушення, що посягають на суспільні відносини з організації та проведення виборів або референдуму: незаконне втручання службової особи у діяльність виборчої комісії, комісії з референдуму (ч. 4 ст. 157); ухилення члена виборчої комісії чи члена комісії з референдуму від виконання своїх обов'язків у роботі комісії без поважних причин (ч. 5 ст. 157); надання неправдивих відомостей до органу ведення Державного реєстру виборців або інше не санкціоноване втручання в роботу Державного реєстру виборців (ст. 158); незаконне використання виборчого бюлетеня, бюлетеня для голосування на референдумі, голосування виборцем, учасником референдуму більше одного разу, викрадення, пошкодження, приховування або знищення виборчого бюлетеня, бюлетеня для голосування на референдумі (ст. 158¹); фальсифікація, підроблення, викрадення, пошкодження, знищення виборчої документації, документації референдуму, викрадення, пошкодження, приховування, знищення печатки виборчої комісії, комісії з референдуму, виборчої скриньки, списку виборців чи учасників референдуму (ст. 158²); незаконне знищення або пошкодження виборчої документації або документації референдуму (ст. 158³); порушення таємниці голосування (ст. 159); порушення порядку фінансування політичної партії, передвиборної агітації чи агітації референдуму (ст. 159¹); прийняття пропозиції, обіцянки або одержання членом виборчої комісії, офіційним спостерігачем неправомірної вигоди (ч. 1 ст. 160); проведення передвиборної агітації чи агітації референдуму, поєднаного з непрямим підкупом виборців (ч. 3 ст. 160).

Кримінальні правопорушення проти народного волевиявлення можуть бути класифіковані і за часом їх вчинення, оскільки виокремлені вище видів об'єкти можуть охоронятися як в межах виборчого процесу чи процесу референдуму, так і поза їх межами. Так, наприклад, відповідно до ч. 5 ст. 79 Виборчого кодексу, повноваження окружних та дільничних виборчих комісій можуть тривати і поза строками виборчого процесу Президента України, який завершується через п'ятнадцять днів після офіційного оголошення Центральною виборчою комісією результатів виборів Президента України або у день офіційного оприлюднення подання Центральною виборчою комісією до Верховної Ради України щодо призначення повторних виборів Президента України. Виборчий процес виборів народних депутатів завершується через п'ятнадцять днів після офіційного оприлюднення Центральною виборчою комісією результатів виборів депутатів, хоча повноваження окружних та дільничних виборчих комісій можуть частково тривати і поза строками виборчого процесу (ч. 3 ст. 137 Виборчого кодексу). Тобто, суспільні відносини з реалізації повноважень членів виборчих комісій є об'єктом кримінально-правової охорони як під час виборчого процесу, так і після його завершення.

Згідно ч. 1 ст. 17 Закону України «Про політичні партії в Україні» політична партія зобов'язана щорічно опубліковувати в загальнодержавному засобі масової інформації фінансовий звіт про доходи і видатки, а також звіт про майно політичної партії. Звідси постає, що таке діяння, як подання завідомо недостовірних відомостей у звіті політичної партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру (ч. 1 ст. 159¹ КК), вчиняється виключно у міжвиборчий період. У той же час, партія зобов'язана відкрити рахунки свого виборчого фонду не пізніше як на десятій день з дня реєстрації Центральною виборчою комісією кандидатів, включених до виборчих списків партії (ч. 1 ст. 150 Виборчого кодексу). У свою чергу, реєстрація кандидатів у депутати є першим етапом виборчого процесу, поряд з їх висуванням (п. 1 ч. 1 ст. 137 Виборчого кодексу). Це означає, що таке діяння, як подання завідомо недостовірних відомостей у фінансовому звіті про надходження та використання коштів виборчого фонду політичної партії, місцевої організації політичної партії чи кандидата може вчинятися лише під час виборчого процесу.

Виходячи з цього кримінальні правопорушення проти народного волевиявлення можуть бути поділені на три групи:

1) кримінальні правопорушення, які вчиняються виключно під час виборчого процесу чи процесу референдуму (ч. 1 ст. 157 в частині перешкодження вільному здійсненню виборцем, учасником референдуму свого

виборчого права або права брати участь у референдумі, перешкодження діяльності іншого суб'єкта виборчого процесу, процесу референдуму, ініціативної групи референдуму, комісії референдуму) члена ініціативної групи референдуму або офіційного спостерігача, ст. 158¹, ст. 158³ (крім частини другої цієї статті в частині зберігання незаконно виготовленої чи підробленої виборчої документації, документації референдуму), ст. 159, ч. 1 ст. 159¹ (в частині подання завідомо недостовірних відомостей у фінансовому звіті про надходження та використання коштів виборчого фонду політичної партії, місцевої організації політичної партії, кандидата), ч. 2 та ч. 4 ст. 159¹, ч. 1 ст. 160 (крім прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди членом виборчої комісії або комісії з референдуму), ч. 2 ст. 160, крім пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди члену виборчої комісії або комісії з референдуму, ч. 3 ст. 160, ч. 4 ст. 160);

2) кримінальні правопорушення, які вчиняються поза межами виборчого процесу чи процесу референдуму (ст. 158², ч. 1 ст. 159¹ в частині подання завідомо недостовірних відомостей у звіті політичної партії про майно, доходи, витрати та зобов'язання фінансового характеру);

3) кримінальні правопорушення, які можуть вчинятися як під час виборчого процесу чи процесу референдуму, так і поза їх межами (ч. 1 ст. 157 в частині перешкодження у виконання своїх повноважень членами виборчих комісій або комісії з референдуму, ч. 4 та ч. 5 ст. 157, ст. 158, ч. 2 ст. 158³ в частині зберігання незаконно виготовленої чи підробленої виборчої документації, документації з референдуму).

Проте, слід зазначити, що наведена класифікація хоча й має значення для встановлення меж кримінально-правової охорони народного волевиявлення, загальної спрямованості посягань, передбачених ст. ст. 157–160 КК України, вона не змінює. Так або інакше, зазначені діяння заподіюють шкоду або відносинам з реалізації виборчих чи референдумних прав, прав та повноважень інших суб'єктів виборчого процесу чи процесу референдуму, або відносинам з організації та проведення виборів чи референдуму.

Таким чином, кримінальні правопорушення проти народного волевиявлення можуть бути визначені як передбачені КК України суспільно небезпечні винні діяння, які вчиняються як під час виборчого процесу (процесу референдуму), так і поза їх межами і заподіюють істотну (значну) шкоду суспільним відносинам з реалізації виборчих або референдумних прав громадян, прав та повноважень інших суб'єктів виборчого процесу (процесу референдуму) або суспільним відносинам з організації та проведення виборів (референдуму) чи створюють загрозу заподіяння такої шкоди.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурдій А.В. Кримінально-правова охорона виборчих прав громадян України : дис. канд. юрид. наук. 12.00.08. Київ, 2020. 235 с.
2. Європейська конвенція з прав людини з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів № 11 та 14, з Протоколами № 1, 4, 6, 7, 12 та 13. URL: <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Basic+Texts/The+Convention+and+additional+protocols/The+European+Convention+on+Human+Rights/>